

کارگاه موضوعی «آموزش برای همه» (گزارش سفر مطالعاتی به اردن)

دکتر حمید سبهر*

مقدمه

پیرو موافقتنامه داکار (۱۹۹۹)، کشورهای جهان موظف شدند تا به منظور دسترسی به اهداف «آموزش برای همه»، اهداف و برنامه جامع کشوری را تدوین نمایند. در این راستا یونسکو، یونسف را موظف نمود تا برای تدوین و پیگیری اهداف و برنامه‌های «مرحله اول کودکی» به کشورها کمک نماید. از آنجا که برنامه‌های جامع کشوری می‌بایست حداکثر تا سپتامبر ۲۰۰۲ (شهریور ماه ۱۳۸۱) ارائه می‌شد؛ لذا کارگاه موضوع گزارش، با هدف کمک به برنامه‌ریزان کشوری و انتقال آگاهی و مهارت‌های اولیه به آنان برگزار گردید.

آموزش فراگیر (کودکان و خانواده) و ارائه خدمات رفاهی جامع به هم پیوسته در مراحل ۰ تا ۶ سالگی، پایه گذار رشد و تربیت جوامع خواهد بود. ارائه مناسب برنامه جامع ملی، نه فقط فرصتی استثنایی و تاریخی، بلکه مسئولیتی سرنوشت ساز می‌باشد. این وظیفه ملی می‌بایست با هماهنگی همه نهادهای مسئول و با ایجاد زمینه مناسب و واقع بینانه منابع مالی و انسانی همراه باشد. چنین مطرح می‌شود که در صورت تدوین به موقع برنامه ملی، با رعایت ضوابط مناسب کارشناسی، زمینه‌های حمایت بانک جهانی از اجرای برنامه نیز می‌تواند فراهم گردد. سرفصل‌های موضوعی کارگاه و پیشنهادهای ارائه شده، محتوای اصلی این گزارش را تشکیل می‌دهد.

* روانشناس و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و توانبخشی

۱) برنامه کارگاه و سرفصلهای موضوعی

کارگاهی با حضور اکثر قریب به اتفاق نمایندگان کشورهای عربی منطقه خاورمیانه (با حضور فعال نمایندگی فلسطین) و شمال آفریقا (و ایران به عنوان تنها نماینده غیر عرب زبان) و همچنین گروهی از کارشناسان دفتر منطقه‌ای (اردن) و دفتر مرکزی یونیسف به مدت سه روز در اردن برگزار گردید. سرفصلهای اصلی کارگاه از جمله شامل موارد زیر بود:

روز اول

- معرفی برنامه «آموزش برای همه» (EFA)
- پاسخگویی به اهداف EFA، از طریق راهبردهای یکپارچه «رشد و اوان کودکی» (ECD)
- گزارش تصمیمات نشست ویژه سازمان ملل برای کودکان
- ارائه پروژه‌های خاص در کشورهای مختلف از جمله ایران

روز دوم

- مبانی «تحلیل وضعیت» با هدف برنامه ریزی برای EFA
- کارگروهی
- بازخورد از گروهها
- مبانی «تعیین اهداف و استراتژی»، با هدف برنامه ریزی برای EFA
- کارگروهی
- «چهار چوب منطقی برنامه»: خطوط کلی و چهارچوب زمانی

روز سوم

- شاخصهای ECD: پایش و ارزشیابی
- منبع حمایتی برنامه ریزی: فرایندهای درون - کشوری
- حمایتهای UNESCO و UNICEF

تیمهای مشاور و بازدیدها

ارتباطات درون منطقه‌ای

- ارزیابی و اختتامیه

۲- اهمیت برنامه ملی «آموزش برای همه» (۰ تا ۶ سال)

اصلاح پیشگیرانه و سلامت نگر ساختار آموزشی، رفاهی و بهداشتی کشور، تنها می‌تواند از اصلاح برنامه‌دار و هدفمند خدمات در مراحل ۰ تا ۶ سال آغاز شود.

پیشرفتهای به دست آمده در کشور، به ویژه در سالهای پس از جنگ تحمیلی، افزایش امیدوارکننده آگاهی و باور برنامه ریزان کشوری، پیش بینی اصلاحات در ساختارها و برنامه‌های آموزشی و رفاهی کشور و توجه به ضرورت عنایت بیشتر به عدالت اجتماعی در برنامه‌ریزی‌های کشوری، زمینه‌های مساعد و امیدوارکننده‌ای در کشور فراهم نموده است. از طرف دیگر، دستیابی به برنامه‌ای جامع، منسجم، علمی و قابل اجرا نیازمند عزم سیاسی بیشتر، هماهنگی و مشارکت و همکاری نهادهای مربوط و کار منظم، متعهدانه و پیگیرانه می‌باشد.

ضرورت نقد و کنار گذاشتن نسخه‌های توسعه، که مشوق شکاف بیشتر طبقاتی، توزیع ناعادلانه منابع اجتماعی و در هم شکستن منابع و مصنویتهای ملی می‌گردد، از جمله مباحث مطرح شده در کارگاه بودند. حمایت‌های رو به افزایش کشورها و تشکل‌های جهانی از برنامه‌های گسترده مرتبط با رفع تبعیض (که برنامه گسترده «آموزش برای همه» از موارد بارز آن است)، به وضوح قابل مشاهده می‌باشد. این روند قدرتمند و تغییر رویکرد با ارزش، حتی نهادهایی همچون بانک جهانی را نیز بر آن داشته است تا حمایت خود را از برنامه‌های منسجم ملی اعلام نماید.

سطح پوشش آموزشهای ۰ تا ۶ سال در کشور ما، از طرف نماینده یونسکو در منطقه حدود ۲۵ درصد اعلام گردید. میانگین کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا ۱۵ درصد و تنها دو کشور کم جمعیت منطقه (لبنان و کویت) مدعی سطح پوشش حدود ۷۰ درصد بوده‌اند.

عوامل مورد نیاز در تدوین برنامه ملی

- خواست و تصمیم سیاسی
- رهبری واحد کشوری
- هماهنگی و همکاری سیاسی
- همکاری همه نهادهای مربوط کشوری
- مشورت کافی نهادها جهت تعیین اهداف، اولویتها، چهارچوب زمانی،...
- امکان اعمال تغییرات لازم و تامین منابع مالی
- رسیدن به برنامه اقدام ملی (Executive Action Plan)
- قرار داشتن برنامه در برنامه توسعه پنج ساله (سوم، چهارم و...)
- رابطه مناسب مبانی اقتصادی با دیگر بخشهای ساختار بودجهای
- رابطه هدف برنامه: پوشش کامل کودکان در شرایط دشوار، تا سال ۲۰۱۵، (دادن اولویت برنامه به کودکان محروم و نیازمند)
- توجه ویژه همه ابعاد برنامه به گروههای محروم (ساختار گروههای برنامه ریزی،...)
- توجه به زمینههای توانمندسازی همچون زمینههای سوادآموزی، توانمندسازی دختران،...
- توجه به بعد کیفی آموزش (طرز نظریات غیر کارشناسی که توجه صرف به ابعاد کمی را ممکن و مفید دانسته‌اند).
- رویکرد جامع ملی (در برگیرنده جایگاه مناسب دولت و بخش غیر دولتی)
- توجه به چهارچوب، نهادها و سنتهای خاص هر کشور، ظرفیت‌های موجود
- توجه به همه ابعاد برنامه (اهداف، اولویتها، چهارچوب زمانی سال به سال، روشها، آموزش مربیان، منابع،...)

۴- موانع و ضعفهای عمده در نگرش و عملکرد

تحقیقات اخیر، به ویژه در منطقه، نشان داده است که مشکلات زیر به عنوان مشکلات اصلی در ساختارها و نگرشهای مربوط به برنامه ریزی کودکان ۰ تا ۶ سال خود نمایی می‌کنند:

- * تمرکز اصلی سیاست گذران و برنامه ریزان بر «آموزش قبل از دبستان» و سن قبل از دبستان
- * تمرکز بر توسعه دسترسی بیشتر کودکان شهری (نسبت به کودکان روستایی)
- * در دست نداشتن اطلاعات قابل اتکا و با ارزش
- * تأثیر متغیرهای جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و تصمیم‌گیری‌ها،...
- (در حالی که در بخشهای همچون بهداشت و یا آموزش و پرورش، این تأثیرگذاری کمتر مشاهده می‌شود و اصول اساسی مورد تردید قرار نمی‌گیرد.)
- از دیگر مشکلات مشاهده شده در دیگر تحقیقات موارد زیر بوده است:
- * عدم تخصیص منابع مالی کافی به وسیله دولتها
- (آگاهی ناکافی، تعهد ناکافی و ناهماهنگی بین بخشی زمینه‌های عمده این معضل می‌باشد.)
- * تأکید بیش از حد بر «مدرسه» و نه «یادگیری»
- * مشاهده یکپارچگی بیشتر در سیستمهای بهداشت، محیط، مراقبت،...
- * نتایج فعالیت‌ها تا قبل از سه سال، قابل مشاهده نیست.

۵- وضعیت و راهکارهای پیشنهادی در ایران

یکی از وظایف گزارش حاضر، جلب توجه به اهمیت موضوعات مربوط به «تدوین برنامه ملی» و احساس مسئولیت و وظیفه در قبال آن و توجه عمیق و دقیق به موضوعات مربوط به آن است.

ویژگیهای برنامه، نقش کلیدی سازمان بهزیستی در ایجاد هماهنگی و همکاری بین بخشی و ارتقای آگاهی و تعهد مسئولان را گوشزد می‌نماید.

سازمان بهزیستی همچنین وظیفه دارد تا در هدایت درست برنامه و تحکیم جایگاه و اولویت اقشار و گروههای محروم و در معرض خطر فعالیت نماید. در این راستا دو سطح از فعالیت امکان‌پذیر و مطلوب می‌باشد:

- الف - تأثیرگذاری بر ساختار عمومی برنامه، اهداف و اولویت گروههای هدف
- ب - تدوین برنامه‌های مشخص، جهت کودکان ۰ تا ۶ سال، با نیازهای ویژه

(بی سرپرست، معلول، روستایی، فقیر...)

ج - تدوین برنامه‌های مشخص جهت مناطق و گروه‌های اجتماعی محروم توسعه آموزشهای خانواده از بدو تولد کودک و قبل از آن، هماهنگی برنامه‌های مختلف (بهداشتی، رفاهی، آموزشی...) به ویژه در دوران ۰ تا ۳ سال، توسعه طرحهایی همچون روستا مهد، مهد محله و... جهت توسعه دسترسی اقشار محروم و تقویت پایگاههای رفاه اجتماعی در مناطق و محله‌های محروم، توسعه و تحکیم شبکه خدمات و رفاه اجتماعی، قرار گرفتن طرحها در قالب پروژه و برنامه ملی و قرار گرفتن برنامه ملی در قالب برنامه توسعه کشور از پیشنهادهای نگارنده مقاله می‌باشد.

اهداف یاد شده و هدف تدوین برنامه ملی، بدون هماهنگی و همدلی، رقابتها و رفع تاریکی‌ها در مسئولیتهای کشوری امکان‌پذیر نخواهد بود.